

Fra primærnæring til industrisamfunn

Folden kommune

Ved lov av 14. januar 1837 ble det opprettet formannskap i hvert prestegjeld i Norge, så også i Folda, eller "Folden", som skrivemåten da var. Går vi tilbake til 1567 viser lensregnskapene at også gårdene i nåværende Bodø kommune sørover til Løp, samt gårdene Ramsvik, Selnes og Kvig på Landegode, hørte til Folda. I tiden fram til 1610 ble disse overført til Bodø prestegjeld unntatt Festvåg, men i 1647 var også denne utelatt i skattelistene for Folda. Grensene var deretter stabile helt fram til 1887 da Sørfold og Nordfold/Kjerringøy delte lag.

Deling av kirkesogn, senere kommunen

I 1862 ble det tatt initiativ for å få en annen geistlig inndeling i Salten, og i disse planene ble det lagt fram forslag om at Nordfold skulle skilles fra Folda og legges til Ledingen annekst i Steigen. Saken ble holdt varm en tid, men det ble ikke enighet om dette nye prestegjeldet, og omorganiseringstanken rant ut i sanden. Rørstad kirke ble etterhvert for lita til den økende folkemengden i prestegjeldet, og etterhvert modnet planene om bygging av ny kirke. Det ble da satt fram forslag om å oppføre kirke på en sentral plass både i Nordfold og i Sørfold, og ved Kongl. Res av 3/11 1880, ble det vedtatt at det skulle bygges kirke på Røsvik og på Nordfoldgård.

Det ble samtidig bestemt at Rørstad prestegjeld skulle deles i Sørfoldens hovedsogn og Nordfoldens annekssogn. Kjerringøy var fra tidligere annekssogn, og ble ved Kgl.Res av 31/12 1886 oppgradert som eget sognekall. Ved innføringen av lokalstyre i 1837 var det i første rekke skolevesen og fattigstell formannskapet arbeidet med. Disse to feltene var både før og etter 1837 nært knyttet til den kirkelige administrasjonen.

Etter delingen av Folden prestegjeld i hoved- og annekst-sogn ble kravene snart tydelig for også å opprette egne herreder tilsvarende sognegrensene. Kommunikasjonsmessig lå distriktene på 1880-tallet fortsatt nærmest i et ødeland, unntatt en viss forbindelse med Bodø. Etterhvert som formannskapet fikk økende innflytelse, og med det økende saksmengde, var det naturlig at de så seg tjent med at det geografiske området ble innskrenket.

Sørfold kommune

I 1887 var delingen en realitet. Nordfold/Kjerringøy kommune bestod etter delingen av hele ytre deler av Folda hvor også Mørsvik-området hørte med. Nævelsfjordgårdene og Tårnvik hørte til Sørfold, mens Movik ble lagt til Nordfold/Kjerringøy.

Regulering av kommunegrensene

Oppsitterne i Movik var imidlertid svært misfornøyd med denne avgjørelsen, og allerede samme året ble det satt fram krav om overføring til Sørfold. Først i 1893 ble dette en realitet. Kommunegrensene var deretter stabile helt til i 1964 da de indre deler av Mørsvikfjorden ble overført fra Nordfold til Sørfold og Nævelsfjorden fra Sørfold til Bodø. Største grunnen til denne reguleringen var det kommunikasjonsmessige, og de samme vurderingene lå bak bestemmelsen om overføring av gården Tårnvik fra Sørfold til Bodø i 1984. Den siste reguleringen fant sted så sent som i 1993 da Djupdal på Seljeås ble overført til Fauske kommune.

Næringslivet

På 1800-tallet og langt inn på 1900-tallet var næringsinteressene knyttet til primærnæringene fiske og jordbruk. Befolkningen drev i stor utstrekning fiske og deltok på de tradisjonelle sesongfiskeriene. Dette kombinert med en liten jordfleck hvor de høstet før til opptil fire-fem kyr m.m., gav dem utkomme til å overleve også neste vinter.

Det var fisket som var hovednæringen, og mange fulgte med i utviklingen av de nye båttypene omkring århundreskiftet. De anskaffet seg listerbåter, senere skøyter, hvor det etterhvert også ble satt inn motor. Råstoffene ble i stor grad solgt til oppkjøpere, eller benyttet til egenproduksjon av tørrfisk, klippfisk eller salting. Etter at landnøttene kom i bruk på slutten av 1800-tallet ble det organisert notlag med opptil 12-15 partseiere. Dette var egentlig ikke noe nytt ettersom partseiersystemet er velkjent som eiermodell både til synkenota og brugdelina så tidlig som på 1700-tallet.

Kimen til en ny epoke startet i 1909 da Sørfold Sildoljefabrikk A/S, som det første industribygget i Sørfold, stod ferdig i Røsvik. Det ble imidlertid med dette forsøket, fabrikkens gikk konkurs i 1920. Et stort framskritt var det da Sørfold Sparebank i 1918 ble etablert, men i 1920-årene utviklet "dyrtiden" seg, og de fleste hadde nok med å overleve.

I 1934 startet skipsreder Kjøde uttak av dolomittstein i Hammerfall, og med det kan en si at industrien var kommet for godt til kommunen. Åtte år senere startet Orkla uttak av kvarts i Buviknakken, og disse to etableringene fikk stor betydning for innbyggerne, spesielt i indre Sørfold. Men sjørelatert virksomhet var og ble hovednæringen i kommunen til langt inn i 1960-årene. Fiskerne bygde større havgående båter og deltok etterhvert både på ishavet og på storsildfisket utenfor Møre.

Tradisjonen tro deltok en stor del av den mannlige befolkningen på lofotfisket, både med egen båt eller som landarbeidere, til inn i 1960-årene. Enkelte etablerte seg med fraktfart, mens andre kjøpte fisk til klippfisk-produksjon, iallfall fram til 1930-årene.

Røsvik som kommunesenter

Da Ole Tobias Olsen i 1880-årene la fram jernbaneplanen for Nord-Norge, la han inn Røsvik som endepunkt. Endepunktet for banen måtte legges til en havn, og den måtte være både skjermet for uvær og isfri. Begge disse kravene ble tilfredstillet i Røsvik. Men en del mudring kunne en bygge jernbanekai på inntil 3,5 km, tilstrekkelig for å dekke behovet for omlastningshavn av fiskeproduktene fra Nord-Norge.

Nå ble som kjent moloen i Bodø bygd lenge før jernbanen kom nordover, og dermed falt disse planene ut. Men som kommunalt senter utviklet Røsvik seg fra omkring århundreskiftet i positiv retning. Presten etablerte seg her, legen likeså. Kirkestua, som ble satt opp da Røsvik kirke ble bygd, var tidligere bl.a. brukt til herredsstyrelokale. Omkring 1916 ble den nye skola bygd, og her ble det i ene enden innredet ny herredstyresal, og kassereren fikk eget lokale. I kjølvannet av sildoljefabrikkens som ble bygd i 1909, voks det fram skipstømmerverksted og mekanisk verksted. Senere ble det bygd slip, og dette i tillegg til Søren Normanns forretningsbygg, pekte Røsvik seg snart ut som et kommunesenter i vekst.

Et nytt tilskudd i utviklingen kom da Røsvik ble fergested for Riksvei 50 i 1941. Utviklingen innen kommunens byråkrati førte etterhvert til krav om egen kontorplass for flere tjenester. Beslutning om eget kommunehus ble tatt, og i 1948 stod dette ferdig. Innen skolesektoren var det også naturlig at Røsvik ble valgt for den videreutdanningen som skulle etableres innen kommunen.

Realskole ble opprettet i 1943, men nedlagt i 1948, samtidig som framhaldsskolen ble opprettet. Utviklingen fortsatte også etter 1945. Ny skole ble bygd i 1955, den nytilsatte lensmannen etablerte seg her i 1957, hvilehjemmet stod ferdig samme år, tannlegegård ble oppført i 1959 og aldershjem i 1963. Men på midten av 1960-tallet stoppet imidlertid utviklingen opp. Det har til tider vært pekt på at klausulene om forbud mot etablering av virksomhet fra eierne av Røsvik-eiendommene har vært et stort hinder i utviklingen av et kraftfullt kommunesenter. Dette kan nok ha noe for seg, men vedtaket om bygging av riksvei 50 rundt Sørfolda i 1960 var nok av større betydning, og mange så etter dette for seg Røsvik som en framtidig utkant.

Flytting av kommunesenteret til Straumen

Allerede mens Schei-komiteen arbeidet med den nye kommunereguleringen på begynnelsen av 1960-tallet, var det røster innen kommunen som ønsket en sammenslåing av Fauske og Sørfold. Kommunestyret hadde saken oppe til behandling i 1961, men forslaget falt med kun tre stemmer for.

Da Nævelsfjord-området ble foreslått lagt til Bodø sammen med Kjerringøy kommune, ønsket også befolkningen i Tårnvik overføring til Bodø. Kommunestyret i Sørfold gikk imidlertid mot dette forslaget, og hovedgrunnen for avgjørelsen var Hans I. Hansens store fiskeforretning i Tårnvik, som på den tid var på sitt største. Bedriften var av vital betydning for bygdene i ytre deler av Sørfold, ettersom fiskerne ikke hadde alternative leveringssteder.

Den nye kommunereguleringen ble som kjent satt ut i livet 1/1 1964, men ikke alle var fornøyd. Allerede i 1963 ble det foreslått å legge kommunesenteret til Straumen, og da så Elkem etablerte seg i 1965 på Valljord, ble planene igjen aktuelle. Spørsmålet om sammenslåing med Fauske dukket opp igjen i slutten av 1960-årene, og en intens dragkamp pågikk. Det ble imidlertid ikke enighet om et slikt framstøt, og ettersom årene gikk ble plassproblemene uholdbare i det gamle herredshuset.

Da så debatten om sammenslåing med Fauske var til ende uten enighet om et slikt framstøt, var det duket for vedtak om nytt kommunehus. Straumen hadde i årene etter 1967 seilet opp som en kraftfull bygd i utvikling takket være Salten Verk A/S. Sentralskolen ble utbygd her, og det var derfor ingen stor overraskelse at det i 1973 ble vedtatt at administrasjonssenteret skulle flyttes til Straumen. Vedtaket gikk videre ut på at Røsvik i framtida skulle være kommunens helsesenter.

Høsten 1974 ble det nye kommunehuset innviet på Straumen. Men både i Røsvik og utover i ytre deler av kommunen ble flyttingen av kommunesenteret beklaget i høye ordelag. Avstanden fra disse strøkene og inn til kommunesenteret ble fra mange bygder doblet, og selv om institusjoner som lege og lensmann ble beholdt i Røsvik, ble det straks vanskeligere å kombinere legebesøk med f.eks. besøk hos byråkratene på kommunehuset.

Kraftkommunen Sørfold

Sørfold Kraftlag A/L ble etablert i 1958 med formål å skaffe elektrisk kraft til befolkning og det som måtte være av industri på sørsida av kommunen. De overtok et par små kraftverk, og kjøpte forøvrig kraft fra Fauske.

Da Elkem i 1965 etablerte seg på Valljord, hadde de et meget stort behov for kraft. Selskapet fikk konsesjon på utbygging av Siso, og i 1968 stod kraftverket ferdig. I tillegg ble vannet i 1986 satt på ved Kobbelv Kraftverk. Elkem har nå også fått konsesjon for utbygging av Faulvatnet, og arbeidet her er nå kommet i gang. Dette betyr at Sørfold kommune etterhvert har vokst fram som en av de betydelige kraftkommunene i distriktet.

Sørfold kommune i dag

(NB! Artikkelen er skrevet i 1997, red. anm.)

Siden 1967 har det vært en meget stor omstilling innen kommunens næringer. Primærnæringer som jordbruk og fiske har vært i sterk tilbakegang, mens industrien har hatt en rivende utvikling. Ikke minst ved Elkem A/S Salten Verk har produksjonen økt sterkt siden starten. Og som en direkte følge av verket har det foregått en knoppskyting av nye bedrifter i området. Dette betyr selvsagt at Straumen-området folketall har vokst betydelig, mens utkantene har "tørket inn". Spesielt har denne utviklingen pågått i ytre deler av kommunen som nå ikke lengere har "overvintre" unntatt et par familier.

Også i nordre deler av kommunen synes stagnasjonen å ha vedvart i noen år. Unntakene her er en del helårsfiskere, samt tilsvarende pene utviklingstrekk innen jordbruk. De har til nå "stått han å", men en ytterligere nedgang i folketallet, og ikke minst en negativ aldersmessig sammensetningen, kan være alvorlig også for dette området.

Asbjørn P. Lind